Pavel Janoušek
Autenticita jako protipól literární tradice

Jazykové příručky vykládají význam substantiva „autenticita", respektive adjektiva „autentický", pomocí výrazů „původní", „pravý" a „hodnověrný". V současné české literatuře, přesněji české próze, je pak slovo autenticita jedním ze slov klíčových – ať již je používáno přímo jako pojem, nebo představa autenticity utváří „pouze" hodnotové pozadí jednotlivých literárních děl a literárně kritických soudů. Vyznavači autenticity jsou přesvědčeni, že „pravé" literární dílo vzniká pouze hodnověrným zachycením „původního" mimoliterárního bytí, přesněji řečeno „hodnověrným" zachycením myšlení konkrétního člověka, přesněji toho „pravého" člověka. Toto přesvědčení nám přineslo vlnu literárních deníků; míra autenticity se však stala také jedním z dominantních kritérií při posuzování veškeré literární tvorby.

Pro hodnocení literárního díla by patrně nemělo být důležité, zda jeho autor pracuje s prvky fiktivními, či s „autentickými", podstatnější by měla být skutečná hodnověrnost konkrétního díla: to, nakolik určitý text a v něm obsažená výpověď oslovují recipienty. Pokud je dnes pro mnohé hodnověrným pouze to, co je nefiktivní, vypovídá to o nemalé nedůvěře k tradičním literárním postupům a k literatuře jako principu. Víra v autenticitu vyrůstá z touhy po zachycení nezkresleného rozměru života, je vnímána jako protipól všeho vymyšleného, umělého a vykonstruovaného, stavěna proti fikci, fabulaci a stylizaci. Naopak literatura je přijímána jako svět, jemuž jsou zbytečná slova a umělé stylizace vlastní, jako filtr, který lze jen stěží obejít, který nicméně zkresluje, falšuje, znehybňuje a zabíjí původní plnost bytí. Opozice mezi lite-

raturou autentickou a tou druhou má pro mnohé i etický rozměr: zatímco víra v potenciální uměleckou sílu autenticity je spojována s morálkou a odpovědností vůči životu, ta druhá literatura je jen nezávaznou, oddychovou a tudíž i amorální hrou se slovy, formami a myšlenkami. „Pravá" literární tvorba se tudíž má oprostit od svazující a zkreslující literárnosti a obrátit se k takovému typu textů, který je schopen nést stigma pravé reality. Řečeno s autoritou, jakou je pro vyznavače autenticity Jan Hanč: *„Takřka vše může literární výtvor postrádat, krásu, gramatiku i formu, ale nikoli naléhavost a morálnost. Morálnost třeba nepochopitelnou a naléhavost jakéhokoli druhu, bez nich se jedná vždy o potrat, byť by se jednalo o dopis tetičce."*

Příčinu zesíleného zájmu o autenticitu můžeme hledat v šoku z náhlé ztráty nepřítele a tím také ztráty tématu, kterým česká literatura prošla po roce 1989, jakož i v jisté nostalgii po době, kdy literatura byla součástí společenského kontextu, v němž byly jasné hodnotové hranice, v němž bylo jasné, kdo je „pro" a kdo „proti", a v němž tedy správné slovo (literární dílo) pronesené (vydané) v pravou chvíli mělo razanci politického činu. Dokladem toho může být skutečnost, že z množství deníků a deníkových textů publikovaných od roku 1990 nejsnáze získaly přízeň kritiky a emblematickými se staly ty deníky, které byly retrospektivním návratem do atmosféry předchozích desetiletí a byly výrazem opozice vůči komunistickému režimu (počínaje texty Hanče, Zábrany a Vaculíka), kdežto deníky tematicky situované do polistopadové současnosti vzbuzovaly a vzbuzují spíše rozpaky.

Vedle této aktuální příčiny obliby slova autenticita existují však i důvody hlubší, úzce související s nadprodukcí slov a s inflací příběhů v dnešní komunikační společnosti. Díky filmu, televizi, publicistice i literatuře – tedy díky obrovské zásobě stále znovu vydávaných starších literárních děl nejrůznější provenience a rovněž díky literatuře nově vznikající, určené ke konzumaci širokými čtenářskými vrstvami – je plně pokryta odvěká potřeba po naslouchání zajímavým a zábavným příběhům. Scénáristé a spisovatelé živící se uspokojováním této potřeby jsou profesionálové, kteří se velmi přesně trefují do vkusu publika a jsou vybaveni dostatečnými dovednostmi, aby dovedli svým příběhům dát adekvátní, propracovaný a působivý tvar. Dobře vyprávěná „story" se stala samozřejmostí a její hodnota na literárním trhu devalvovala. Navíc je stále obtížnější fabulovat příběh, který dosud nikdo nenapsal a nenatočil, případně který se neodvíjí podle zprofanovaných a předem odhadnutelných schémat. V nepřímé úměře vůči tomu je pojem umění stále více a více spojován s něčím, co má být nové, jiné a překvapivé, co je třeba objevovat a co si vyžaduje více než jen „pouhé" řemeslo.

Pokud v minulých století bylo umění vnímáno také jako techné, jako řemeslo, jehož cílem je vyrobit dokonalý výrobek, dnes se význam slova umění výrazně posunul a v současném povědomí již není odvozován od slovesa umět, ale spíše od sloves cítit a prožívat. Literatura tedy již nemá být pouze výsledkem spisovatelova rozhodnutí, že chce psát, či potvrzením, že umí psát. Pravá literatura má vznikat až z přetlaku vnitřních sil; má se rodit teprve tehdy, když člověk musí psát a čtenář (kritik) tuto nutnost má z díla cítit. Řemeslná dovednost spisovatele je tak pociťována téměř jako vada a překážka a pro většinu kritiků je dokonce přitěžující okolností, samoúčelem, který autorovi a čtenáři zabraňuje navázat s primární skutečností nezkreslený vztah.

Ta část literární tvorby, která si klade vyšší ambice a vůči konzumní četbě se vymezuje jako literatura umělecká, si za těchto okolností pro sebe hledá nový prostor. Autenticita se jí nabízí jako výlet za hranice literárních konvencí a konstrukcí. Proč se zabývat něčím umělým a vymyšleným a logicky tedy také falešným a lživým, když můžeme psát o tom, co je pravé a pravdivé, neboť se doopravdy stalo? Proč fabulovat příběhy, zápletky a postavy, když můžeme zachytit pravdu života tím, že budeme psát o skutečných událostech a lidech? V rámci této logiky se autenticita jeví jako vlastnost života, jako hodnota a jistota, k níž se musí literární výpověď přibližovat a o níž musí usilovat. Stává se pevným bodem, o nějž lze opřít nejen samotnou literární tvorbu, ale i kritický soud nad ní.

V rámci literárního a literárněkritického diskurzu je argumentace autenticitou funkční, neboť klade literatuře cíl a ukazuje cestu, která se zdá být novou. Ostatně každá doba a každá literatura si klade své cíle, každá doba a každá literatura hledala a hledá pevný bod, úběžník či autenticitu (v širokém slova smyslu), o níž by se umělecké dílo mohlo opřít. Takovým úběžníkem někdy bývá samotný stavební materiál toho kterého druhu umění, v případě literatury tedy jazyk a řeč. Jindy však takovými úběžníky bývají kupříkladu služba určité ideologii či náboženství, účast literatury na dobových politických zápasech, snaha literárním dílem hodnověrně zachytit typickou realitu, případně zachytit nadrealitu snů a psychických stavů. Snaha hodnověrně pojmenovat „autentický rozměr bytí" je tedy jen jedním z řady úkolů, které si literatura může klást. Ostatně připomeňme 20. léta, kdy byl v naší, ale například i ruské literatuře vyhlašován konec fabulace, konec románu a budoucnost literatury se hledala například v reportážích.

Jakkoli se tedy vyznavači autenticity tváří, jako by v rukou měli univerzální a nadčasový klíč k pravdě, je třeba říci, že to pojetí autenticity, které dnes ovládá českou literaturu, je pouze jedním z možných, jakož i upozornit na fakt, že autenticita jako

měřítko hodnoty je kritériem pouze programovým a účelovým. Kritériem, které platí jen potud, pokud přistoupíme na určité axiomy.

Takovým nepřiznaným axiomem je, jak jsem již výše naznačil, přesvědčení, že autenticita je vlastností mimoliterární reality, a odtud plynoucí jistota, že to, co je autentické, pravé, hodnověrné a původní stojí zcela mimo samoúčelnost spisování a jeho mechanismy. Je však tomu skutečně tak? Je autenticita opravdu mimoliterárním fenoménem a tudíž zárukou hodnoty literárního díla?

Pokud by autenticita byla vlastností života a platilo-li by tvrzení, že literatura a umění se stávají hodnotou díky tomu, že vstupují do přímého a nezprostředkovaného kontaktu s touto autenticitou, formální logika by nás opravňovala trvat i na tvrzení opačném: cokoli je autentické, by do literárního díla mělo vnášet uměleckou hodnotu. Všichni ovšem dobře víme, že tomu tak není. Zatímco v autentickém životě se může odehrát cokoli, v literatuře jako autentické, pravé, hodnověrné a pravděpodobné přijímáme pouze něco. Život totiž velmi často „pracuje" s tématy, příběhy, postavami a postupy, které jsou v literárním díle víceméně nepřípustné, protože by působily neautenticky, konvenčně, opotřebovaně, jakoby byly příliš vypočítané na vkus čtenářů.

Dovolte, abych uvedl několik příkladů: Jakkoli je pravdou pravdoucí, že současný ředitel pražské botanické zahrady se jmenuje Větvička, je evidentní, že pro použití v literárním díle je takovéto „mluvící" jméno dosti nevhodné a působí krajně neautenticky, respektive bylo by možné je použít snad jen v lehčím humoristickém žánru. Obdobně je autentickou skutečností, že i dnes mnohé partnerské vztahy dospívají ke svatbě, kterou partneři dokonce často emocionálně chápou jako autentický zážitek, jako citový vrchol vzájemného soužití. A je také pravdou, že bývaly doby, kdy význam svatby v životě člověka literaturu přitahoval a kdy svatba celkem přirozeně v mnoha literárních dílech plnila funkci závěrečného happy endu. Přesto však již mnoho let je svatba jako happy end pro většinu literárních žánrů nepřijatelná (pokud nebude autorem posunuta do ironické roviny). A do třetice: bydlím na Malé Straně a mohu tedy odpřísáhnout, že několikrát do roka jsou Karlův most, Petřín a Pražský hrad zality červánky zapadajícího slunce a že je to krásný pohled, byť pro současné umění naprosto nepřijatelný kýč.

Citujme z Jana Hanče: *„Hnusí se mi oficiální vyhlídky i všechna místa pokládaná za sugestivní nebo pohádková. Svatovítský chrám, Karlův most, pražské panorama od Hradčan atd. lezou mi z krku a vyhýbám se jejich zprofanované kráse. Krása musí být objevována, zdůvodněna, vypěstována, nelze ji servírovat s hluchým srdcem. Žena,*

která se rozplývá blažeností při pohledu na Prahu z hradčanské terasy, je pro mne beznadějnou krávou."

Tento odsudek všech míst pokládaných za sugestivní nebo pohádková je takřka vzorovou ukázkou toho, jak vzniká v současném umění kritický soud. Jakkoli jsou citovaná slova velmi negujícím výrokem, ve skutečnosti Hanč o tom, zda například pražské panorama je nebo není krásné, vůbec nehovoří. Jeho soud se totiž neopírá o přímý estetický zážitek, o přímé působení daného objektu na individuum jménem Jan Hanč, nýbrž vyrůstá z potřeby mluvčího distancovat se od toho, jak je tento objekt vnímán „těmi druhými", od obecného a dle jeho názoru konvenčního vkusu. Pokud jsou krása, a dodal bych i autenticita, něčím, co má být teprve individuem objevováno, zdůvodňováno a vypěstováno, těžko ji hledat v tématech či postupech běžně a opakovaně používaných. Metaforicky řečeno: pravá či hodnotná literatura má v našem kulturním povědomí vždy být nebezpečnou objevitelskou výpravou do míst „kde jsou lvi", nikoliv každodenní nudnou procházkou známými místy, nebo cestou s komfortní cestovní kanceláří, která vám jednotlivé atrakce servíruje podle předem připraveného a již osvědčeného plánu. Nutno ovšem přiznat, že takových bílých míst na literární mapě je – díky výše zmíněné nadprodukci příběhů, literárních děl, forem a slov – stále méně.

Postupy, jako je užití mluvících jmen typu „botanik Větvička" či zakončení příběhu svatbou, nepůsobí tedy autenticky nikoliv proto, že by to byly jevy ve skutečném životě nemožné či nepravděpodobné, ba ani proto, že by to byly jevy pro literaturu jednou provždy nevhodné. Vždyť v dějinách literatury už byly takové postupy mnohokrát s úspěchem užity, a to i v dílech, které dodnes považujeme za hodnotné. Působí tak proto, že jde o postupy dnes a námi vnímané již jako konvenční a banální, ruský formalista by řekl zautomatizované.

Zdrojem citovaného Hančova odsudku tedy není ošklivost Hradčan, ale jeho vědomá opozice vůči té kráse, která je příliš oficiální a zprofanovaná, vůči kráse natolik samozřejmé a tak snadno dostupné, že se nad ní rozplývá každá beznadějná kráva. V jeho pojetí, ale i v té tradici evropské kultury posledních staletí, která je nám vlastní, jsou totiž pravá krása a pravá autenticita fenomény, jež v sobě musí mít vždy něco výjimečného, elitářského, musí být dostupné jen těm, kteří nemají hluché srdce. Úkolem umění není uklidňovat, povznášet a vzbuzovat bezprostřední emoce, nýbrž naopak objevovat, poznávat, provokovat a dráždit – a tedy i vstupovat do kontaktu a střetu s dosavadní tradicí daného uměleckého druhu a s vkusem populární kultury. Kritériem hodnoty nově vznikajícího díla pak není přiblížení se k nadčasovému ide-

álu krásy, nýbrž novost, jinost a neobvyklost pohledu, individualita a neopakovatelnost výpovědi.

Je-li pravdou, že prvek, který byl častým používáním v literatuře a dalších druzích umění zprofanován, nebude působit autenticky, ať už se v samotném životě jakkoli častý a pravděpodobný, nemůže být autenticita vlastností reality, nýbrž „pouze" hodnotící značkou, kterou přikládáme k literární výpovědi a jejím složkám my – účastníci procesu mezilidské komunikace, literárního diskurzu. Spíše než o autenticitě jako o vlastnosti bychom tedy měli hovořit o procesu autentizace. A dále: jakkoli užití prvků vnímaných dnes jako autentické vypadá jako vzpoura proti dosavadní literární tradici a proti literárnosti samé, jeho existenční vazba na literaturu je určena už tím, že jde o negativní vymezení. O tom, nakolik budou určitý motiv, určité téma či určitý postup vnímány jako autentické, nerozhoduje totiž ani tak život sám, jako spíše literatura a širší společenské povědomí hodnotitelů, přesněji míra literární a společenské zkušenosti, vkusu či kompetence toho kterého recipienta. I dnes máme recipienty, kterým připadá svatba jako ideální a autentické zakončení příběhu, i když, pravda, mezi literárními kritiky a posuzovateli, kteří na sebe berou právo rozhodovat o tom, co je a není umění, jich není mnoho. Není však naše odmítání svatby jako happy endu motivováno stejně jako výše citovaný Hančův odsudek potřebou distancovat se od toho, nad čím se rozplývá každá beznadějná kráva?

Autenticita je protipólem literárnosti a literární tradice, je vybočením z normy, které je možné a poznatelné pouze na pozadí literatury samé, přesněji na pozadí literárních norem, zákonů a principů, které vznikly v průběhu literárních dějin, jakož i na pozadí nezbytné tematické a tvarové diferenciace mezi jednotlivými druhy „literatur": mezi literaturou minulých dob a nově vznikající, mezi literaturou hodnotnou a populární (konzumní, triviální, brakovou atd.).

Pokud autenticita není vlastností mimoliterární reality, ale „pouze" jedním z možných literárních postupů, je přirozené, že má i svou vlastní poetiku, že existují jisté žánry, témata, motivy, konstrukce a figury, které snáze vnímáme jako odkaz k autenticitě. Poetika autenticity přitom je – stejně jako jiné literární poetiky – dána koexistencí prvků tematických a tvarových, a – zakotvena ve společenském vědomí – skládá se z vrstev novějších a aktuálnějších, souvisejících s bezprostřední literární situací, a vrstev stabilnějších, opírajících se o pevnější myšlenková schémata, mýty a archetypy.

Autentizační postupy byly trvalou a oblíbenou součástí literatury již v minulých stoletích. Vyprávění v první osobě, volba formy literárního deníku, či formy románu v dopisech, užití reálných míst, jmen osob a událostí (např. v historickém románu), to

jsou jen některé z postupů a technik, které stabilně utvářely a utvářejí spojnici mezi fiktivním, paralelním světem literatury a světem reálným = životem. I v jedné z nejbáječněji vyfabulovaných knih historie, v Dumasových Třech mušketýrech, vypravěč zesiloval svou věrohodnost použitím oblíbené autentizační figury, když v úvodu románu tvrdil, že jeho vyprávění se opírá o „nalezený rukopis".

Novost naší současné literární situace je v tom, že cílem „autentické literatury" již není pouze vytvořit spojnice mezi fikcí a realitou, nýbrž fikci a fabulaci zcela zrušit. Nedůvěra ke všemu „vymyšlenému" a „spekulativnímu" spojuje pohyb v literatuře nazývané umělecká s pohyby, jejichž výsledkem je popularita tzv. literatury faktu a také obliba literatury memoárové, přinášející pohledy do života a soukromí historických osobností, herců a jiných populárních osobností. Avšak na rozdíl od této atraktivní četby, která je psána tak, aby vyhověla přáním čtenářů, je literatura „autentická" prostoupena skepsí k adresátovi a jeho vkusu, ke všemu, co autor nedělá „sám ze sebe a pro sebe", k technice motivované snahou čtenáře zaujmout a polapit. Pravost, původnost a pravdivost výpovědi má být tedy garantována volbou typu textu, ve kterém autor v textu bude zcela totožný se skutečným člověkem a který také bude zcela prost jakékoli stylizace a autostylizace. Autenticita se proto hledá v takových žánrových typech, které neslouží a nemohou sloužit čtenáři, tedy v textech primárně neliterárních, především privátních, určených jen omezenému okruhu adresátů, či nejlépe v textech autokomunikačních. Cílem je tisknout pouze pravdu pravdoucí, tedy nikoli už prózu stylizovanou jako deník, nýbrž deník sám, nikoli román v dopisech či dopis v románu, ale dopisy samy.

Nedůvěra ke stylizacím nabývá v poetice autenticity rovněž podobu nedůvěry k vyprávění, pojímanému jako nepravdivá konstrukce, pomocí které spoutáváme původní proud života do příběhů, které mají začátek a konec a které vyprávíme jen proto, abychom někoho zaujali. Deník je ústředním žánrem autentické literatury nejen pro svou zdánlivou autokomunikativnost, ale i proto, že v něm nad příběhem vítězí autentická událost, chápaná jako něco, co se skutečně stalo a co tedy není zkresleno vyprávěním. Událost se nevypráví, událost se zachycuje a reflektuje, událost je součástí nekonečného toku bytí, který nelze spoutat do myšlenkových parabol a konstrukcí. Přirozeně se tak oslabuje epický rozměr autorské promluvy a dominance v ní nabývají lyrické prvky. Výsledkem je útržkovitost a fragmentárnost, rozklad výpovědi na jednotlivé vzájemně nespojité záznamy, příhody a jejich reflexe, na dílčí myšlenky a sentence, které – v ideální představě autentického deníku – věrně a bezprostředně kopírují tok žití.

Nebudu zde dokazovat celkem evidentní skutečnost, že deník či dopisy nejsou a nemohou být texty v absolutním slova smyslu autentické, neboť právě tyto žánry jsou stylizací a autostylizací silně prostoupeny. Podstatnější je, že snaha o zrušení přirozené opozice mezi konstantními subjekty literárního díla, mezi psychofyzickým autorem a interním autorem v textu, posunuje do centra díla otázku „kdo to vlastně promlouvá". Tato otázka má dvě roviny. První rovina je dána nutností naprosté shody mezi životem daného autora a jeho sebeprojekcí, autostylizací v textu. Tím se poetika autenticity odlišuje od tradiční literatury (například od realismu, který byl obdobným pokusem nastavit skutečnosti zrcadlo a vystavět literární výpověď pouze z „hodnověrných", v rámci terminologie realismu typických témat), v níž však psychofyzický autor a jeho život nehráli roli. Ať už spisovatel žil jakýmkoliv způsobem, pro hodnocení jeho díla v tradičním pojetí literatury je podstatným „jen" text a jeho interakce s posuzovatelem. Poetika autenticity je naproti tomu na shodě díla a autora existenčně závislá, neboť jakýkoli rozdíl mezi životem a stylizací rozbíjí iluzi pravdivosti a je vnímán jako stylizace a tedy potažmo amorální lež. Důkazem budiž klasické dílo autentické literatury: Reportáž psaná na oprátce. Literárnost tohoto díla je obecně uznávána, nicméně jeho hodnocení, a to i literární, se pro naprostou většinu posuzovatelů odvíjí od toho, zda se Fučík v odboji a ve vězení choval tak, jak sám popsal.

Shoda spisovatelova života a autostylizace však zpravidla pro přijetí textu jako autentického sama o sobě nepostačuje. Důležité je i druhá, a to doslovná rovina otázky „kdo to promlouvá", tedy společenský statut mluvčího. Autorovo postavení v literárním, společenském a politickém kontextu je v rámci poetiky autenticity natolik důležité, že se může stát a také často stává hlavní kvalitou díla, která dává mnohým zapomenout na to, že může jít o kvalitu jedinou. Hovořil jsem dosud především o literatuře epické. Přesvědčení, že by měla existovat jednota spisovatele a interního subjektu textu se však objevují rovněž ve vztahu k tvorbě lyrické. Rovněž při posuzování lyriky je častá představa, že autenticitu, a tudíž i hodnotu díla určují společenské postoje a morálka jeho autora, tím hlavním impulsem a imperativem, který kritika vede k tomu, aby v textech některých autorů hodnotu očekával a hledal a v jiných naopak ne.

Paradoxem je, že navzdory výše popsanému ostentativnímu nezájmu autentické literatury o tradiční literárnost je důležité, aby bylo dáno dostatečně najevo, že jde o text psaný spisovatelem a jako literatura. Praxe posledních let nás totiž učí, že z množství vydávaných deníků jsou kritikou jako literární díla zpravidla identifiková-

ny pouze ty, jejichž autoři se již dříve prezentovali (nebo byli prezentováni) jako spisovatelé, případně ty, které gesticky samy sebe za literaturu vyhlašují. Stejně důležité pak je, že literární představa autenticity se zřetelně snáze váže na určité typy mluvčích a postav, zatímco s jinými se pojí jen nesnadno. Příčina spočívá patrně ve faktu, že literární autenticita je celkem přirozeně spojována s kladem, s morálkou, s pozitivní hodnotou. Deník válečného zločince, byť i psaný maximálně upřímně, může při svém vydání vzbudit nemalý zájem, bude však patrně vnímán jako dokument, a nikoliv jako literární dílo. Jestliže se realistická kategorie typického vázala na průměr, na to, co je (přesněji má být) příznačné a statisticky významné, vzorové a hodné nápodoby, autenticita se (už od dob, kdy se toto slovo v souvislosti s literaturou nepoužívalo) spojuje spíše s něčím jiným, překvapivým až bizardním, ale hodnotným a pozitivním. Je přitom hledána v nezkažených prostředích a v mezních situacích, někde na okraji, dole, mimo, pod tlakem. Příčinu můžeme hledat v rousseauovském mýtu o „nezkaženosti divocha", v přesvědčení o hodnotě nedeformované „původní" lidské přirozenosti, která je kulturou a civilizací, respektive dobovými konvencemi, jen zakrývána a ničena a ke které jsme tedy s to proniknout pouze tehdy, pokud tyto slupky strhneme. Vztaženo na postavy: jako autentická je vždy snáze přijímána postava vzbouřence, vyděděnce, podivína, bezdomovce, křováka, indiána, schizofrenika, než kupříkladu postava multimilionáře žijícího spokojeným rodinným životem. Či řečeno jinak a přiměřeněji naší aktuální situaci: snáze je jako autentický přijat text, který napsal disident „v boji proti režimu" (L. Vaculík), než text napsaný kupříkladu náměstkem ministra vnitra (Fendrych).

Poetika autenticity (tak, jak jsem ji popsal) je ovšem především ideál a norma, která je jen těžko naplňována. Ať již proto, že spisovatelé občas „svévolně" nedodržují její principy a se záměrem oslovit čtenáře je míchají s postupy fabulované literatury, nebo proto, že tato poetika se sama sobě snadno stává pastí. Zrozena jako výjimka z normy a vzpoura proti literárnosti, se totiž častým opakováním pomalu stává normou, zautomatizovaným žánrem, který ztrácí svou výpovědní schopnost.